

HASZNOS SOROZAT

MILOŠ NIKOLIĆ: *Razvoj ideje radničkog samoupravljanja.*

MILAN M. MILADINOVIĆ: *Osnovna moralna svojstva komunista.*

Dr. DUŠAN NIČIĆ: *Samoupravno odlučivanje u radnoj organizaciji.*

Dr. STIPE ŠUVAR—PRVOSLAV RALIĆ—VARGA LÁSZLÓ—Dr. KOČA JONČIĆ: *Politika međunacionalnih odnosa u kulturi.*

Radnički univerzitet, Subotica, 1973.

A Szabadkai Munkásegyletem 1973-as kiadványai azt bizonyítják, hogy ez az intézmény is felzárkózott a politikai irodalom legjelentősebb kiadói közé. Az elmúlt évben több sorozatot indított, s azzal, hogy két nyelven jelennek meg kiadványai, nagymértékben biztosítja a község ilyenemű szükségleteit.

Az *önigazgatás elméletben és gyakorlatban* című sorozatban eddig négy kötet jelent meg. Közülük kétségtelenül Miloš Nikolić tanulmánya érdemel megkülönböztető figyelmet. A szerző remekül megkomponált munkájában nyomon kíséri a munkásönigazgatás eszméjének fejlődését a marxista és általában a szocialista irodalomban. Idézetekben bővelkedő tanulmánya röviden, de mégis átfogóan ismerteti mindazokat az eszmei áramlatokat, amelyek alapul szolgáltak, vagy kihatottak a jugoszláv öngazgatási elmélet kibontakozásához.

A munkásönigazgatás eszméje — állapítja meg Nikolić — még akkor is, amikor teljesen háttérbe szorult és elhanyagolták, része volt a munkások forradalmi harcáról és az új szocialista társadalmi rendszerről szóló elméleteknek. Különösen érvényes ez a megállapítás a marxista elméletre.

Az első öngazgatásra vonatkozó elképzeléseket megtaláljuk már a szocialista utópisták, Saint-Simon, Charles Fourier, Robert Owen munkáiban, később pedig Louis Blanc, Louis Auguste Blanqui, az első orosz szocialisták közül pedig Ny. G. Csernisevskij, A. I. Herzen és mások műveiben. Az ő idejükben a munkásosztály még nem képezett társadalomformáló erőt. Inkább a nyomor jellemezte, mint az erő. Ezzel magyarázható, hogy ezek a szerzők a polgárok, nem pedig a munkások öngazgatásáról beszéltek. Figyeljük meg, hogyan jelentkeztek az első eszmék, amelyek a polgárok által történő társadalomirányítást szorgalmazták:

Saint-Simon volt az első, aki a magántulajdon megszüntetését és a társadalmi tulajdon bevezetését követelte. Nála, mint ahogy Engels mondta, »a pillantás zseniális széleskörűségét fedezzük fel, amelynek folytán a későbbi szocialistáknak csaknem valamennyi, nem szigorúan gazdaságtani gondolata csírájában már megvan«.

Ugyanakkor ismeretes az is, hogy a nagyszerű gondolkodó nem ismer-te fel az osztályellentéteket. Ő a lakosságot »munkásokra« és »henyélőkre« osztotta. Az előbbieket közé odasorolta nemcsak a bérmunkásokat, hanem a gyárosokat, a kereskedőket és a bankárokat is.

Charles Fourier elsőként mondta ki, hogy a szocialista társadalom alapsejtjeiben a közügyekről maguk a tagok határoznak. Ugyancsak elsőnek fogalmazta meg a társadalmi munkamegosztás túlhaladásának szükségességét is.

Robert Owen volt az első, aki a gyakorlatban is megpróbálta megvalósítani a munkásönigazgatás eszméjét. Engels róla a következőket mondja: »Minden társadalmi mozgalom, minden valóságos előrehaladás, amely Angliában a munkások érdekében létrejött, Owen nevéhez fűződik.«

Louis Blanc nevéhez fűződik az eszme, hogy a gyárakban a munkások maguk válasszák meg az igazgatót, s az államnak csak ellenőrző szerep jut.

Ő mondta ki először, hogy az új társadalomban dolgozzon mindenki képességei, s részesüljön a javakból szükségletei szerint.

Louis Auguste Blanqui beszél először az élcsapat szerepéről. Ő hangsúlyozta először, hogy a forradalmat ilyen merész és öntudatos harcosok vívhatják meg. Szerinte a hatalmat először a forradalmi államnak kell megragadnia, s az a feladata, hogy irányítsa az ipart és a mezőgazdaságot. Az öngazgatás csak később jutna szerephez a pénzügyek igazgatásában.

Csernisevszkij és Herzen a szocializmusnak orosz körülmények közötti megvalósításával foglalkoztak.

A szerző a továbbiakban részletesen ismerteti a szocialista gondolkodók öngazgatásra vonatkozó nézeteit s azokat a próbálkozásokat is, amelyek Oroszországban, nyugaton pedig Németországban, Olaszországban és Angliában történtek az öngazgatás eszméjének megvalósítására.

A sorozat második kötete szintén hézagpótló mű. Milan M. Miladinović a kommunisták erkölcsi arculatáról értekezik. Viszonylag nagy terjedelmű tanulmányában nemcsak a forradalmár kommunista erkölcsi jellemzőit teszi vizsgálat tárgyává, hanem magát a forradalmi etikát is. Mondanivalóját a párttörténet gazdag tárházából vett példákkal szemlélteti. Ez a tárgyalási módszer igen eredményesnek bizonyul, mert az olvasó így száraz elméleti fejtegetések helyett egy eddig még nemigen alkalmazott prizmán át is tanulmányozhatja pártunk történetét megalakulásától kezdve a népfelszabadító harcokon át egészen napjainkig.

Különösen érdekesek az írónak azok a fejtegetései, amelyek a bíráló és az önbírálat mibenlétével foglalkoznak. Miután megállapítja, hogy a bíráló egyik eszköze a társadalmi és erkölcsi haladásnak, leszögezi: »A kommunisták nagysága abban áll, hogy forradalmi osztályt vezetnek, ami annak megváltoztatása érdekében a valósághoz való állandó kritikai viszonyulást követel. A minden létezőnek bírálata azonban — ha az társadalmunk alapvető értékeit teszi kérdésessé — számunkra elfogadhatatlan.«

Az önbírálat a szerző megfogalmazásában a bíráló magasabb fok. Itt az egyén, a párt, a társult munka alapszervezete stb. ad önértékelést saját munkájáról, politikai és eszmei nézeteiről. Az önbírálat célja, hogy javítsa az eddigi tevékenységen, kiküszöbölje a hibákat, s lendületet adjon a munkának.

Ha a kommunista nem képes önbírálatra, ez arra vall, hogy érzéketlen lett a különféle társadalmi fogyatékoságok iránt. Más szóval az ilyen kommunista eltávolodik a marxista eszméktől és feladja világnézetét.

A sorozathoz tartozó harmadik és negyedik kiadvány tartalmilag mindennapjainkhoz kapcsolódik.

Dusan Ničić az öngazgatási döntéshozatalt vizsgálja a munkaszervezetekben. Íme néhány közcím a tanulmányából:

Az öngazgatási szervek üléseinek célja és jellege. Az öngazgatási szerv munkájáról szóló ügyrendi szabályzat. Az öngazgatási szerv elnökének munkája, munkamódszere és az ülésen való szerepe.

Már ezekből az idézett címekből is kitűnik, hogy ennek a könyvecskének ott kellene lapulnia minden munkástanács tag zsebében, de nem kétséges, hogy haszonnal forgathatná a munkaközösség minden dolgozója.

A negyedik kiadvány szintén mindig időszerű kérdéssel foglalkozik. A címe: *Nemzetiségi politikánk a művelődési életben.*

Dr. Stipe Šuvar a kultúra marxista szemléletéről és a nemzeti kultúrák problémáiról ír. Megállapítja, hogy a »marxista tanok értelmének összességéből és a marxizmusból következik, hogy a kultúra, amennyiben a szabad életnek, az ember anyagi és szellemi szükségletei szabad kielégítésének fogjuk fel, akkor valójában az ember történelmi fejlődésének lényeges értelme és csak az osztály nélküli társadalom teszi lehetővé a társadalmi közösség minden tagjának a kultúra szabad kisajátítását.«

Miután áttekintést ad e kérdés elméletének fejlődéséről, a nemzeti kultúrák vizsgálatakor abból indul ki, hogy nincsen független és önmagából eredő kultúra és civilizáció.

Ami a nemzetiségi viszonyokat illeti, a polgári társadalmakra jellemző, hogy ott a burzsoáziának létszüksége, hogy saját osztályérdekét az egész nemzet érdekének tüntesse fel. A szocializmusban a munkásságnak ugyanez a feladata: a nemzetnek úgy kell fejlődnie, hogy szociális értelemben egyre inkább azonos legyen a munkássággal.

A polgári társadalmakban az egyes burzsoáziák közötti harc következményeként megtörténhet, hogy a hegemónista politika sárba tiporja az ellenfél kultúráját is. A szocialista társadalom örökségül kapja a nemzetek kulturális egyenlőtlenségét, csakúgy, mint gazdasági és politikai különbségeit. Tendencióként tehát továbbra is fennáll a nagy, illetve a nagyobb nemzetek kulturális expanziója a kisebbek rovására.

A szerző a továbbiakban egész sor konkrét példával bizonyítja, hogy ezt a szocializmusnak szem előtt kell tartania, s számolnia kell az ebből eredő vizállyal, amely a kisebb nemzetekre leselkedik.

Prvoslav Ralić a kulturális tevékenységre ható eszmei-politikai irányzatokat vizsgálja. A nemzeti kultúrák fejlődését gátló eszmék közé elsősorban azokat sorolja, amelyek ellenzik a nemzeti nyelv használatát. Ide tartozik a történelmi alapot nélkülöző hagyományokkal való visszaélés, a nemzeti kultúráink közötti hazug rangsorolás, a jugoszláv kultúra fogalmával való jelenlegi visszaélések, a kulturális egyeduralmi igény és a kulturális beolvadás eszméje stb.

Varga László a népek és nemzetiségek 1945 utáni kulturális fejlődésének társadalmi feltételeit boncolgatja. Az elmúlt időszakot — 1945-től kezdve — három szakaszra bontja, s így teszi vizsgálat tárgyává a felmerülő problémákat. A közelmúlt történéseire vonatkoztatva megállapítja, hogy egy látszólagos öngazgatási rendszert építettünk, amelyben a kultúra és a nemzetiségi kultúra zsákutcába került.

Nem elég azonban a végsőig folytatni az eszmei csatározásokat, hanem gyökeresen változtatni kell azon az állásponton, amely a kultúra elidegenítéséhez vezetett.

Dr. Koča Jončić tanulmányában azt bizonyítja, hogy a munkásosztálynak érdekében áll a népek és nemzetiségek kultúrájának fejlesztése. Egyebek között megállapítja: A munkásosztálynak nincs más vagy előbbrevaló érdeke, mint Jugoszlávia fejletlen és képzetlenebb nemzeteinek és nemzetiségeinek fejlődése, továbbá, hogy a gyáripari teljesítőképesség növelésével párhuzamosan lehetővé tegye, hogy a dolgozók anyanyelvükön képezhessék magukat, saját kulturális egységük kereteiben, s hogy használni tudják a gépeket, azokkal egyenrangúan termeljenek a fejlettebb nemzetiségű dolgozókkal és — akárcsak azok — felhalmozzák a világ műszaki és egyéb vívmányait.

ÁGOSTON ANDRÁS

EGY ÉLETMŰ BETETŐZÉSE

LŐRINC PÉTER: *Bánát magyar nyelvű polgári társadalomtudománya a századforduló idején 1880—1918.*

Hungarológiai Intézet, Újvidék, 1973.

Lőrinc Péter könyve a Hungarológiai Intézet kiadásában a Tartományi Tudományügyi Közösség és Zrenjanin város támogatásával jelent meg, s egyike azoknak a műveknek, melyek úttörő jellegüknél fogva nemcsak a